

PAKOC S KÁROLY SZATMÁRI RÓMAI KATOLIKUS PÜSPÖKI HELYNÖK
FELJEGYZÉSE ERDEI FERENC, A DEBRECENI IDEIGLENES NEMZETI
KORMÁNY BELÜGYMINISZTERE SZÁMÁRA A MEGYEI HELYZETRŐL

Szatmárnémeti, 1945. január 22.

Nagyméltóságú Miniszter Úr,
Kegyelmes Uram!

Az a néhány perc, amelyet a Miniszterelnök Úr⁶⁴⁴ előszobájában volt szerencsém találkozni Veled január 11-én este a minisztertanács után, nem volt elég arra, hogy helyzetünkről bővebb tájékoztatást nyújtsak Neked. Azonban, gondolom az általam benyújtott emlékirat, melyet voltatok kegyesek megtárgyalni, nyújtott valamelyes képet a többek között a szatmári helyzetről. Ennek a helyzetképnek egyik része Szatmár megyének a trianoni határon túl levő részére vonatkozott. Voltál szíves jelezni, hogy a szatmári romanizáló prefektus joghatósága alól kivonod a mi három járásunkat és ideiglenes főispánságot állítasz fel addig is, míg a békeszerződés véglegesen nem dönt a mi nehéz ügyünkben. Azóta a helybeli megyei magyar hivatalnokoktól értesültem is arról, hogy a csonkamegyei főispánság alakulóban van.

Ezzel kapcsolatosan bizalommal hívom föl figyelmedet, mint a viszonyok ismerője, két dologra:

1.) Ideiglenes főispánnak a szatmári komoly társadalom szívesen látná dr. Lengyel Sándor járási tiszti orvost, aki a zavaros időkben Vásárosnaményban azonnal kézbe vette az ügyeket és mint közigazgatási biztos vezette az elszakadt Bereg megye ügyeit, nagyszerű szervező és rendelkező erővel. Azt gondolom, hogy ilyen bevált embert, aki közben nemzetgyűlési képviselő is lett, jó volna a szatmár-bereg-ugoccai főispánság élére állítani.

2.) A trianoni határnak alaki visszaállítása kihat a szatmári püspökség kormányzati ügyeire is. A trianoni időkben ennek a területnek apostoli kormányzója, illetve püspöki helynöke volt, aki a kormányval nyíltan érintkezni nem tudó szatmári püspök helyett kormányozta a három járás és Szabolcs megye hozzánk eső részének római katolikus híveit. Nem tudom, hogy a helyzet jelenlegi alakulása nem fogja-e megakadályozni vagy megnehezíteni a Magyar Nemzeti Kormányval való érintkezést s így nem válik-e szükségessé a mondott területre püspöki helynökség felállítása. A románok ugyanis itt napról napra több hatalmat szereznek meg maguknak s féltő, hogy határozást fognak létesíteni.

Ha ez megtörténne, nekem át kellene mennem lakni Mátészalkára és püspöki helynöki minőségben kézbevenni a külön egyházmegyei kormányzatot.

Azért kellene nekem átmennem, mert 1.) a szatmári káptalanban jelenleg nincs más kormányzathoz értő tag (meglehetősen kiöregedett káptalan vagyunk); 2.) én 1940 májusában életfogytiglan való börtönre vagyok [sic!] elítélve Romániában a

644 Dálnoki Miklós Béla.

magyar iskolák részére a Magyar Kormánytól húsz éven [keresztül] hozott és a végén elárult anyagi támogatás miatt,⁶⁴⁵ amiből folyólag haditörvényszék elé állítottak s a vonatról leugorva menekültem meg Királyházánál. Erről egyébként Teleki Géza gr. minisztertársad bizonyára részletesen tud.

Ha nem fenyegetne határozás és nem volna kilátásban az a lehetőség, hogy a románok ideiglenesen is átveszik itt a kormányzatot, akkor megkísérelnék innét kormányozni a szatmári egyházmegye joghatóságod alá eső részét is és hivatali érintkezést fenntartani Veletek nyíltan Szatmárnémetiből.

Azért az volna bizalmas és alázatos kérésem, volnál kegyes minket bizalmasan a mátészalkai főispán útján tájékoztatni a helyzetről és irányítást adni a teendőket illetően.

Nagyon nehéz, páratlanul felelőséges feladatodhoz a Jó Isten sok kegyelmét kérve maradok

*alázatos szolgád:
Pakocs Károly
szatmári püspöki helynök.*

I. Szatmárnémeti város

1.) A demokratikus blokk⁶⁴⁶ megalakulása volt az első életjel, amelyet a város saját élni akarásáról, dermedettségéből való felébredéséről adott.

Ez a demokratikus blokk azonban csak néhány titokban összetült ember megbeszélése volt, úgyhogy a Szatmárnémeti város törzsköcs iparossága, földműves és kisgazdaosztálya, kereskedővilága és értelmiségi polgárai semmit sem tudtak a dologról.

Az úgynevezett demokratikus blokk (állítólag néhány szakszervezeti ember és meghívott román, összesen 15 személy) menesztette a város és a vármegye vezetését, akiket még az első orosz városparancsnok nevezett ki az itt hűségesen szolgáló és kitaró tisztviselői karból.

Ez a blokk átjártotta a vezetést a románságnak, úgyhogy a városházán egy Sinka nevű (az avasi járásból előkerült) türelmetlen román alpolgármester magyarul meg sem akar szólalni és a nála tanulatlanabb Matolcsi Lajos nevű építőmester fölé kerekedve biztosítja a hozzája állandóan járó és vele tanácskozásokat tartó román helyi papsággal együtt a városvezetés román színezetét. A rendőrfőnök, Jelinek Ede nevű nyomdász, jó magyarérzésű munkás: aki azonban keveset tehet a románság ellensúlyozására, mert – nem tudjuk milyen hátsó támogatással – a románság akarata érvényesül minden téren.

645 Pakocsot nem az illegális magyarországi anyagi támogatással kapcsolatban tartóztatták le, hanem azért, mert valami módon belekeveredett az 1939-es partiumi illegális Bukarest-ellenes szervezkedésbe („Rongyos Gárda-mozgalomba”). Lásd Tempfli Imre: *Sárból és napsugárból. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892-1966*. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség kiadása, H. n. [Szeged], 2002., 49. A szervezkedésről még lásd: MOL, a Külügyminisztérium Politikai Osztálya rezervált iratai, K 64, 87. csomó, 1940-27/a tétel.

646 Az Országos Demokrata Arcvonalról van szó.

2.) Megkezdődött máris a magyarság elnyomása. A magyar tisztviselői kartól a román vezetés most curriculum vitae-t kíván. A románoktól, akik pedig erősen antidemokratikus előéletükről ismeretesek (hiszen a vasgárdistákat kitermelő nemzeti parasztpártnak voltak elszánt szereplői), semmiféle vitae curriculum nem szükséges. A magyar tisztviselők kétségbeesetten néznek közeljövőjük felé, mert amint érzik, a románság megint ki akarja őket kenyerükből dobni, mint 1919-ben tette. A román tisztviselők ebben az ősi magyar városban, ahol 17.500 kálvinista magyar, 12.000 katolikus magyar, 6.500 magyar szertartású görög-katolikus magyar mellett csak 5.500 román él,⁶⁴⁷ – a magyar felekkel is románul erőltetik az érintkezést.

3.) Az iskoláztatás ebben a nagy magyar környékű városban az orosz megszállás elejétől kezdve is magyar. A királyi katolikus főgimnázium tanítási nyelve eddig magyar volt, hiszen az egész gimnáziumban nincs több román anyanyelvű diák, mint 25–30. Mégis a helybeli görög-katolikus esperes vezetésével a tankerületi főigazgatóságot állandóan zaklatják, hogy román tagozatot állítson fel: holott erre szükség sincsen, mert Nagybányán az állami magyar gimnázium mellé önhatalmilag állított fel a sovíniszta román vezetőség a nagybányai püspökkel (dr. Russu Sándor) az élen egy román tagozatot, amelybe belecsődítettek vagy 160 román gyermeket, akik Bukarestből hozott pénzen teljesen ingyen tanulnak és ingyenes ellátást is kapnak.

A nagybányai gk. püspök bizalmas körlevélben felszólította papjait, hogy román lakosságú vagy románval vegyes lakosságú községekben erőszakkal vegye birtokába az állami iskolákat és vezesse be a tisztán román tanítási nyelvet. Ahol ennek az eddigi és hűségesen kitartó magyar állami tanerők ellenállnak, azokat mint imrédystákat vagy nyilasokat jelentik fel az orosz hatóságoknak s ártatlanul internáló helyekre vitetik őket, hogy így lehetetlenné tegyék a magyar anyanyelvű gyermekek iskoláztatását vegyes helyeken.

A szatmári görög-katolikus esperes annyira megvakmerőségében és tapintatlanságában, hogy a még helyén levő Ortay nevű tankerületi főigazgató-megbízottal is csak románul akar beszélni, holott ő magyar ember és orosz, németen kívül más idegen nyelvet nem tud.

A főigazgató igyekszik minden erejével ellenállani a román erőszakoskodásoknak, de nem tudjuk meddig bírja.

Bizalmasan arról is értesültünk, hogy a románság türelmetlen vezetői most már egészen románra akarják tenni a szatmári királyi katolikus főgimnázium tannyelvét.

4.) A románság denuncálására megkezdődött a magyarság sorainak ritkítását célzó eljárás. Január 3-a óta a város magyar lakosságát hajnalban katonasággal erősített rendőrségi emberek húzzák ki ágyukból azon a címen, hogy a) nyilasok voltak, b) imrédysták voltak, c) a német Volksbund tagjai voltak. Ezerszámmal szedik

647 Az 1941-es népszámlálás szerint (az itt közölt 36.000-rel szemben) 48.300 magyar nemzetiségű személy élt a városban, mellette pedig mindössze 2.000 román. A Pakocs által közölt számok lehet, hogy az 1944 végén – szovjet utasításra – lebonyolított városi népességösszeírás adatai.

és viszik 17 éves kortól kezdve 40–45 évig férfiainkat, asszonyainkat, leányainkat és internálják itt üres házakba, hogy Oroszországba vigyék őket.

A valóság pedig ez: a városban nyilas, imrédysta, Volksbund-tag nem maradt. Azok elmentek a németekkel. Hogy egyik-másikuknak sváb-hangzású neve van, ez nem lehet irányadó: hiszen a magyarságért az előző román uralom idején nagyon megszenvedtek és csalogatás vagy fenyegetés ellenére is végig kiállottak.

A románság elkezdte a városba tódulást. Eddig szavuk nem volt hallható, most már a betolakodott vasutasokkal és szabadság címén mind többen ideseregülő romániai katonákkal együtt hangoskodnak a tereken és utcákon: mintha ez a város román nyelvű volna.

A város magyarsága elkezdte önvédelmét. A szatmári püspök⁶⁴⁸ január 5-én káptalanával és a vezető katolikus hívekkel együtt felkereste az új orosz parancsnokot, hogy feltárja a helyzet nehézségeit előtte. Az új orosz parancsnok, aki néhány napja van itten, jó szándékú férfiúnak látszik, de még tájékozatlan a helyzettel. Ezért kétszeresen nehéz a magyarság helyzete.

II. Szatmár vármegye

1.) *A vármegye vezetése.* A város első orosz parancsnoka a vármegye itt maradt tisztviselőkarából állította össze az első vezetőséget. Főispán Sikolya Bálint, magyar vármegyei főjegyző lett, aki az egész város megnyugvására vezette a megyei teendőket. Románul is jól tud, mert a román uralom alatt is végig a vármegyében szolgált s valamit oroszul is tud, mert hosszú ideig volt orosz fogságban. Úgy az első, mint a második parancsnok nagyon meg volt vele elégedve. Az alispán egy Germán János nevű nagyon derék román vármegyei tisztviselő volt. A központi főszolgabíró pedig, aki szintén szolgált a román uralom idején mint községi jegyző, dr. Sauermann István volt. Tehát román szemszögből sem lehetett kifogás az ellen, hogy ebben a nagy többségű magyar megyében (kb. 250.000 magyarral szemben kb. 150.000 román van a teljes megyében) magyar többségű vezetés legyen.

Az általunk nem ismert demokratikus blokk nem tudjuk milyen túlsúlyú befolyás alatt átjátszotta a vármegye vezetését egészen a románságnak. Egymás után cserélik ki a volt magyar tisztviselőket és helyettesítik be románokkal. A főispán egy Anderkó nevű román ügyvéd,⁶⁴⁹ akit egy Papp Aurél nevű román tanár, volt kommunista népbiztos, jelenleg is a kommunista pártnak a tagja, nyíltan vasgárdistasággal vádol. Ez a Vasgárda volt az a nemzeti parasztpárti ifjúságból alakult gárda, amely 1941. januárjában százezer-számra öldöste Dél-Erdélyben a zsidókat, s a szabadelvű politikusok legnagyobbjai közül többet szadista módon legyilkolt (Iorga, Anghelescu stb.) a németek védelme alatt. Tudvalevő, hogy a Nemzeti Parasztpárt irányzata volt a német irányzat melegágya annak idején.

A főispán első tevékenysége – a demokratikus jelszónak meglehetősen cáfolatára – az volt, hogy az egész megyei közigazgatást átállította egyik napról a másikra

648 Scheffler János.

649 Ștefan Anderco.

román rendszerűvé. Január 5-től kezdve román óra szerint él a vármegye. Csak román nyelvű beadványokra ad választ és pedig csak román nyelven. A tisztviselőknek kiadta rendeletbe, hogy a vármegyházán magyar szónak többé elhangzania nem szabad. Megkezdte a rostálást is a magyar tisztviselők között. Valószínűleg meghagy egy-két jelentéktelen állásban magyar tisztviselőt, a többit azonban előreláthatólag hamarosan vagy eltanácsolja vagy kizaklatja.

Elbizakodottságában annyira megy a román főispán, hogy önhatalmúlag a volt csonkaországi csengeri, mátészalkai és fehérgyarmati járásokat is román közigazgatás alá tartozóknak jelentette ki, csak annyi „kedvezményt” adott e járásoknak, hogy beadványaikra párthuzamosan román-magyar nyelven fog válaszolni.

2.) *Új népszámlálás a vármegyében.* December utolsó napjaiban váratlanul és hevenyészve népszámlálást rendeltek el. A tiszta, nem-román falvakban és városokban rendesen folyt a népszámlálás, bár az nagyon hiányos: hiszen szinte minden családból hiányzik valaki vagy több családtag is: vagy katonák még vagy valahol úton vannak vagy foglyok. Természetesen, csak a jelenlevőket írták össze. Így pl. Szatmárnémetiben hozzávetőleges számítás szerint 10–15.000 magyar lélekkel volna több, ha nem szóródott volna szét a menekülésben a lakosság nagy része. Ezzel szemben a románok igyekeztek betódulni a városba azokban a napokban s valószínűleg vissza is tértek előbbi tartózkodási helyeikre, hogy otthon se kerüljék el a népszámlálást. Így megesik, hogy egy-egy román legalább két helyen fogja gyarapítani a románok létszámát.

A falvokról egymásután jönnek be a szatmári püspökségre, mint a magyarságnak ma egyetlen tekintélyes panasztevő helyére a kétségbeesett emberek, hogy őket a román községi tisztviselők és magános tartózkodás címén mindenüvé elbújtatott román csendőrök tiltakozásuk és esdeklésük ellenére németeknek írták be.

Ezzel is csökkenteni akarják a magyarság létszámát.

Általában ahol tehetik, a római katolikusokat mind németeknek írják be, ha Árpáddal is jött volna be családjuk. Ezt tették az első román uralom idején is. Pl. Nagykárolyban, a Szatmár megyei Paposon⁶⁵⁰ ma is élő pécsújfalusi Péchy László igazgató-főmérnököt svábnak írták be annak idején. Ugyanezzel a hamisítással igyekeztek élni most is. A hajdúdorogi magyarszertartású [görög]katolikusokat egyszálalig románoknak írták be a vidéken, ahol sikerült már román jegyzőt besikkasztaniok.

3.) *Magyarság-csökkentés a vármegyében.* Úgy tudjuk, hogy Románia az orosz fegyverszüneti szerződés értelmében több mint egymillió munkást tartozik adni Oroszországnak. Ezt a románok itt is bevallják. Mi nem ismerjük a szerződés igazi szövegét. A románok nevetve mondják itt a magyaroknak, hogy „majd a magyarokból fogjuk kifizetni Oroszországot”. Ez tehát annyit jelent, hogy Románia összeszedi a magyar családok férfiai és fiait és azokat küldi „román munkások gyanánt” Oroszországba.

650 Ilyen nevű település nem létezik Szatmár megyében.

A román fenyegetés már kezd is megvalósulni. Január elsejétől kezdve ezrével fogdossák össze a magyar férfilekosságot nyilas, imrédysta, zsidóholmi-elrejtés, volksbundista címen. A szerencsétlen emberek, akik ezekben a vádokban teljesen ártatlanok s mindvégig, a magyarságra nézve legnehezebb román időkben is magyarok voltak, most ezrével szoronganak internáló helyeken és halálos aggodalmak között várják jövő sorsukat.

A Szatmár megyei Nagykároly és Erdőd környékéről folyik ez a toborzás főképpen. Nemrégén két 600 és 800-as csoportot hajtottak román tábori csendőrök keresztül Nagykároly főutcáján. A szegény embereket vagy a falvakban fogdosták össze vagy pedig mint az eloszlott magyar hadsereg hazatérő tagjait, akik az orosz hadvezetőség irgalmából lettek szabadokká, fogdosták el és „partizánok gyanánt” jegyzőkönyvezzve terelték össze.

A nagykárolyi közösség az utcán rémülten látta, mily embertelenül hajtják ezeket a szegény magyar katonákat és gazda-férfiakat. Leszedték róluk a meleg felöltőt és korbáccsal ütve-verve hajszolták őket; közben ilyeneket mondván: „Na nyomorultak! Vitézek! Azt mondtátok, hogy mentek Brassóba, Temesvárra, Aradra! Na jösztek is, de nem úgy, ahogy ti gondoltátok!”

Az utca közönsége, látva a szegény emberek éhségtől megnyúlt arcát, kenyérral kínálták meg őket. A csendőrök durva fenyegetésekkel és korbácsütésekkel akadályozták meg az irgalmasságnak ezt az ellenséggel szemben is kötelességszerű cselekedetét.

Az egész vármegye magyarsága álmatlanul lesi, hogy a magyarság további elhurcolására milyen címet fog ment a köztudatba vetni a földühödött románság.

4.) A románság orvul készül átvenni a megyében a hatalmat. Falvainkból jelentik, de most már a városban is láthatjuk, hogy mind több és több román katona szüremlik be átvonulás vagy szabadság címén a községekbe. Csendőrök jelennek meg időnként vagy egyenruhában vagy polgári ruhában és a vegyes községek magyarságát már most is félemlítik. Pl. A Szatmár megyei Krasznaterebes községben néhány nappal ezelőtt megjelent az a csendőrmester, aki az orosz megszállás első napjaiban Bukarest rendeletére bejött, de később orosz rendeletre visszament Romániába. Első bejövetele után a román lakossággal karöltve erőszakkal betört a katolikus iskolába. Elvette annak kulcsait. Kikergette a tanítót lakásából és elfoglalta nemcsak az iskolát, hanem a lakást is, hogy ne lehessen magyarul tanítani. A falu magyar lelkése tiltakozott ellene. Erre ráuszította csendőreit, lövésekkel riasztotta és halállal fenyegette meg, úgyhogy október vége óta nem alszik a plébános a lakásán. A Püspökség feljelentette az esetet a vármegyei orosz parancsnokságnak, amely kipurancsolta a román csendőröket. Ekkor a román csendőrök Romániából hozott fegyverekkel felszerelték a falu román ifjúságát és maguk helyett „polgárőrök gyanánt” otthagyták őket. Ezek aztán elkezdték terror-működésüket. Minden egyes magyar háznál éjszaka részegen megjelentek. Belőttek az ablakon, úgyhogy az ágyban sebesültek meg az emberek és gyermekek. Aztán betörték a házakba és kirabolták állandóan a kamrákat, a magyar tulajdonban levő malmot, a magyarok pincéit. Most, hogy visszajött a

román csendőrőrmester, mint magánember, ráment a katolikus papra és megfenyegette, hogy néhány nap múlva átveszi a hatalmat és jaj lesz neki, ha a még most is lezárt kántori lakást az orosz parancsnokságtól visszaszerzi.

A románság készen van tehát arra, hogy polgári ruhákból egy óra alatt előteremtí a maga csendőreit és rendőreit és meg nem várva semmiféle magasabb rendelkezést egyszerűen elfoglalja azt a területet, amely szerintünk és orosz forrásokból (pl. a Pravdának egy nemrégén itt járt tudósítójától) szerzett értesülésünk szerint nem egészen bizonyosan lesz a románoké. Ők tények elé akarják állítani a békeszerződést, mint valamikor a törökök a sevres-i béke-diktátum szerzőit.

A magyarság rémülettel látja, hogy védtelen ezzel az invázióval szemben.

5.) A magyar egyházak és intézmények sorsa. A szatmári római katolikus püspökség és káptalan 1944 tavasza óta minden jövedelem nélkül. Birtokaikról, melyből nemcsak a püspök és káptalani tagok, hanem az egyházmegyei intézmények, hittudományi főiskola, katolikus középiskolák és nevelőintézetek is élnek, semmit sem tudnak. Bizonyos, hogy azokon a háború miatt teljes a pusztulás. Ezért a tanerőket fizetni nem tudják. A falusi tanítók helyzete egyenlőre még valamennyire könnyítve van azért, hogy két-három hónapi élelmük van, azokat kivéve, akiknek nem volt háztartásuk. Azok több helyt kénytelenek sorkosztra járni a kifosztott magyar családokhoz, amelyek most valóban nagy áldozatkészségről tesznek tanúságot.

Fizetés nélkül tanítanak a megyében: [kézzel beírva: 25 iskolában és pedig]

- 1.) a szatmári kir. kat. főgimnázium tanárai,
- 2.) a szatmári katolikus tanítóképző, “
- 3.) a szatmári irgalmas nővérek vezetése alatt levő leánygimnázium,
- 4.) a szatmári irgalmas nővérek vezetése alatt levő polgári leányiskola,
- 5.) a szatmári irgalmas nővérek vezetése alatt levő tanítónőképző,
- 6.) a szatmári irgalmas nővérek vezetése alatt levő két elemi iskola és
- 7.) a szatmári irgalmas nővérek vezetése alatt levő kisdédóvó tanerői.
- 8.) a szatmári állami polgári fiúiskola,
- 9.) a szatmári állami fiúkereskedő középiskola,
- 10.) a szatmári 6 állami elemi iskola,
- 11.) a szatmári állami református főgimnázium,
- 12.) a szatmári állami református tanítónőképző,
- 13.) a szatmári állami református leánygimnázium,
- 14.) a szatmári állami református 2 elemi fiúiskola,
- 15.) a szatmári állami római katolikus fiú elemi iskola tanerői.
- 16.) a nagykárolyi piarista főgimnázium tanerői, akik az állami polgári leányiskolában is tanítanak.
- 17.) a nagybányai magyar tannyelvű állami főgimnázium tanerői; a melléjük erőltetett román tagozat, amelyet a békeség kedvéért a szatmári tankerületi főigazgató minden alakiság mellőzésével elismert, Bukarestből rendes fizetést kapnak.

A románság most azt lesi, hogy tanerőinket az éhség elszélessze s mindjárt készek román tannyelvvel teljes fizetéssel átállítani összes iskoláinkat.

A katolikus, református és lutheránus papság teljesen fizetés nélkül van; a háborús viszonyok miatt mindenükből kifosztva és ugyancsak mindenükből kiforgatott hívek között dolgoznak valóban példaszzerű önzetlenséggel. Amit meg tudtak menteni kamrájukban, abból élnek egy-két hónapig. A hívek, természetesen, a rendes szolgálványokat teljesíteni nem tudják a súlyos anyagi viszonyok miatt.

Velük ellentétben a román papság Bukarestből hatalmas összegeket kapott még a magyar teljes uralom alatt is. Most is. Mint akik mindenképpen biztosítva vannak, diadalittasan járnak az utcákat és hangoskodnak.

Ez nagyjában a Szatmár megyei helyzet. Bizonyos, hogy egész Erdély magyarsága ugyanebben a helyzetben van.

***

A szatmári püspökség lelki joghatósága azonban még kiterjed Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros megyékre is. A ruszinok által kezelésbe vett területről a napokban kaptunk egy onnét ide visszatérő paptól tájékoztatást. Ez még szomorúbb állapotokról tesz tanúságot.

A ruszin ideiglenes kormányzat

1.) Beszüntette az összes magyar nyelvű iskolákat, illetve csak azokban a hitvallásos iskolákban engedte meg a tanítást, amelyek ruszinul tanítanak és pedig ruszin képesítésű tanerőkkel.

2.) Betiltotta a vallásoktatást az iskolákban.

3.) Ugyanazt a magyar-írtást végzi, amit a román közigazgatás.

A szolvai internáló táborba 15.000 magyar férfit zsúfolt össze, akik között kiütött a tifusz.⁶⁵¹ Állítólag nagy váltságdíj ellenében engedi szabadlábra őket, amit azonban legtöbbször fizetni képtelen, hiszen javarészt szegény munkások és kisgazdák vagy kereskedők az ott levő magyarok.

***

Ezek után a következő kérelmeket terjesztjük a Nemzeti Kormány színe elé:

1.) Külügyi úton méltóztassék a közigazgatás alól – sajnos – kivett magyarság érdekében a Szövetséges Hatalmaknál közbelépni, feltárva azt a semmi esetre sem demokratikus helyzetet, amelybe a magyarság máris belekerült.

A magyarságnak hó óhaja az volna, hogy a békekötésig is eszközölje ki ennek a területnek saját hatáskörébe való utalását: mert kétségtelen, hogy a magyar lélek alkalmasabb a megértő kormányzatra, mint a még kormányzatban teljesen járatlan ruszin nép; vagy a szenvedélyes idegengyűlöletéről hírhedt román nép.

Vagy eszközölje ki a Nemzeti Kormány, hogy a vitás területen, amely nagy fájdalunkra, egyenlőre kikerült a magyar Nemzeti Kormány hatásköréből, ala-

651 Szolvára összesen mintegy 40.000 kárpátaljai magyart gyűjtöttek össze, akiket aztán a Szovjetunió belsejébe hurcoltak. Az elhurcolt magyarok 30%-a elpusztult. Lásd: *Egyetlen bűnük magyarságuk volt. Emlékkönyv a sztálinizmus kárpátaljai áldozatairól (1944–1946)*. Ungvár – Budapest, Patent – Intermix, 1993. 200.

kítson a Szövetséges Hatalmaktól kiküldött megbízottak jelenlétében saját ideiglenes kormányzatot az itt lakó két nép, amelyben magyar és román államférfiak, akik ezen a területen laktak az elmúlt négy évben, közös megértéssel, illetve felsőbb ellenőrzés mellett (angol–oroszbizottság) vigyék a két nép ügyeit a békekötésig.

A Szövetséges Hatalmak előtt külügyi úton tolmácsolja a Nemzeti Kormány az erdélyi székeltség és magyarság azon határozott kérelmét, hogy mi semmi esetben sem óhajtunk soha román uralom alatt élni. Azért a békekötés alkalmával az 1941. évi népszámlálás adatainak felhasználásával (mert ez a népszámlálás valóban tárgyilagos volt!) oldják meg a mi kérdésünket úgy, hogy se Romániának, se Magyarországnak nemzetiségi kérdése ne legyen.

Mi ugyanis a román kormányzat sötét emlékéi húsz éve alatt azt tapasztaltuk, hogy

a) a román nép a kormányzatra még ki nem nevelődött nép; örökké kísérletezik és soha nem téveszti szem elől, hogy a más nemzetűeket minél hamarabb beolvassza magába;

b) a román nép nem demokratikus nép, bárha el is törölte a címeiket. Mihelyt a hatalomra jut, zsarnoki módon nyomja el a más nemzetieket;

c) a román nép képtelen rendet tartani saját magában is, annál kevésbé rendtartó a más nemzetiségekkel szemben. Csendőreinek semmi jogérzéke, még kevesebb szociális érzéke, az egész húsz év alatt a magyarság állandó zaklatásából és zsarolásából élt;

d) a román nép lelki alkata semmi biztosítékot nem nyújt arra, hogy a rábízott magyarságnak békés, szabad életet és öt megillető fejlődést tudjon biztosítani. Papjai és püspökei – hazaszivárgó értelmiségi emberei – már most megkezdték az izgatást a népben a magyarok ellen, amint a nagybányai görögkatolikus püspökség újévi pásztorlevele bizonyítja, amelyet jobb érzésű románok is elhűlve és megütközéssel hallgattak. Sajnos a körlevél bizalmas jelleggel csak a gk. papság kezébe jutott s megszerezni nem tudtuk. De a felolvasásán jelenlevő egyik asszonytól hallottuk.

2.) Vallás- és közoktatásügyi úton: méltóztassék a szatmári püspökség Heves megyei (Pusztahídvég p., Poroszló) és a szatmári káptalan Szolnok megyei (Tiszapüspöki) birtokainak állapotáról addig, míg a püspökség és székeskáptalan saját maga utánanézni nem tud, tájékozódást szerezni és a birtoktestet védelmébe venni.

Ugyanígy a nagyváradi római katolikus püspökség és székeskáptalan birtokait is védelembe venni.

Ha lesz arra mód, a szatmári és nagyváradi római katolikus egyházmegyei iskoláit és nevelőintézeteket anyagilag támogatni, hogy magyar nyelvű oktatásunkat a román megszüntető kísérletekkel szemben meg tudjuk védeni.

3.) Miniszterelnökségi úton: méltóztassék szabadságot kieszközölni az itt székelő magyar egyházak képviselőinek, hogy kapcsolatunk állandó legyen a Nemzeti Kormányval és így tudjuk felmerülő kérdéseinket előterjeszteni, megtárgyalni.

Az itteni románok nyíltan és állandóan érintkeznek a bukaresti kormánnyal. Bukarestiek – még katonák is – állandóan jönnek-mennek egyenruhában ezen a

területen. Tanácskozásokat folytatnak, szervezkednek, befolyást gyakorolnak az ügyek menetére, mintha már biztosan az övéik volnának. Az egyenlő elbánás elve bizonyára lehetővé teszi azt, hogy a Nemzeti Kormány is hasonló érintkezést tartson fent velünk.

4.) Honvédelmi úton: Ha a románok ezen a területen sorozni kezdene (mert ilyen hang is van már), akkor a magyar fiúkat ne sorozhassák a román hadseregbe, hanem a magyar nemzeti hadseregbe. Azt talán belátja a Szövetséges Hatalmak képviselője, hogy a békességnek is, a hadi ügynek is hasznosabb, ha minden katonaköteles a maga nyelvén és maga néptársai között készül a honvédelem időszerű feladataira.

Ezekre vagyunk bátrak felhívni az általunk várvavárt Magyar Nemzeti Kormány figyelmét.

Szatmárnémeti, 1945. január 6.

(Pótlás a szatmári jelentéshez)

1.) A főispánságon a nyelvi nehézségen enyhítés történt. A főispán és a tisztviselők a csak magyarul tudókkal magyarul beszél[nek].

Egyébként az írásbeli elintézkedések csak román nyelvűek azok részére is, akik nem tudnak románul.

2.) A főispán megkezdte az összes hivatalok átállítását románra. A magyar főtisztviselőket pénzügynél, törvényszéknél már kicserélte románokkal.

3.) Értesülésünk szerint a szatmári demokrata blokk egy része sokallja már a román túltengést, de nehezen fog tudni segíteni a helyzeten, ha felsőbb erők közbe nem avatkoznak.

A demokrata blokk a bécsi döntéssel visszacsatolt 11 megyére nézve szeretne ideiglenes kormányzótanácsot, amely a román túlsúlyt szelídítene és az egész vitás terület kormányzását egységesítve felsőbb ellenőrzés alá venné.

A békekötésig, amennyiben a Magyar Nemzeti Kormány a terület ideiglenes kormányzatát elvi okok miatt vehetné kézbe, ez a megoldás lehetne valóban a legmegnyugtatóbb. Ezt kellene külügyi úton előmozdítani az orosz kormányzatnál. Az érdekelt 11 megyében a magyarok túlnyomó többségben vannak (ha in globo vesszük az egész terület lakosságát). Ebben az esetben a terület ideiglenes kormányzója lehetne valamelyik magyar államférfi, aki arányszám szerint megalakítandó kormányzótanáccsal végeznék az országos közigazgatást. Így tettek 1918-ban az erdélyi románok, amikor a Nagyszébenben megalakított „Consiliunt Dirigent”-tel kormányozták a trianoni békekötésig az Erdélyből nekik juttatott részt.

4.) Az oroszországi kényszermunkára most már ezrével hozzák össze központi helyeken (Szatmárnémeti és Nagyvárad) a falvak népét: 17–46 év a férfiak kora, 16–36–40 a lányok és asszonyok kora.⁶⁵² Kiméltlenül, éjszakánként verik föl a

652 1945. január 6-án a Rădescu-kormány – szovjet utasításra – elrendelte az országban lévő, német származású

szegény deportálandó embereket, úgyhogy alig alszanak már az emberek az ágyban; felöltözve virrasztanak és várják reggelig a gyötrő zörgetést. A családokat szétszaggatják: anyákat gyermekeiktől, leányokat szüleiktől visznek el. Az elkese-redetség nőttön nő. Románokat is kezdtek vinni, de csak mutatóba: egy-kettőt. (Ismerve a helyzetet, ezek valószínűleg kiszabadulnak.) Megkezdték a katolikus papok deportálását is.

Január 5-én elvitték dr. Melau Ferenc nagybányai plébánost, dr. Gruber Ernő nagybányai minoritarendi házfőnököt. Január 6-án Schmiedt Ferenc szatmári jezsuita házfőnököt és Sommer György jezsuita tanárt; őrizetbe vették a románok besugására Magyar Bálint szaniszlói esperes plébánost, de állítólag visszaengedték, mert beteges. Elvitték Szatmárra Monostori (Hartmann) Ferenc nagymadarászi plébánost.⁶⁵³

Szomorú jelenség, hogy a deportálásra való kijelölésben görög-katolikus pap is részt vesz (pl. Krasznabélteken).

Több papunk és papnövendékünk a szeptemberi bombázások⁶⁵⁴ alkalmával meghalt. A német katonák rémítgetése miatt kb. 30 papunk nincs a helyén. Most még deportálnak is. Így egyházközségeink egészen pap nélkül maradnak. – Igen sötét helyzet.

Magyar Országos Levéltár, a Belügyminisztérium archívuma, Erdei Ferenc-iratok, nemzetiségi ügyek XIX-B-1-h, 1. doboz, 1. csomó, tisztázat.

román állampolgárok összeszedését, hogy „jövátételi munkára” a Szovjetunióba hurcolják őket. Ekkor egyházi adatok szerint a szatmári egyházmegyéből mintegy 5000 embert szedtek össze, és hurcoltak ki a Szovjetunióba (köztük lelkészeket is!), akik közül mintegy 1000 sohasem tért haza. Lásd: Tempfli, i.m. 76.

653 Lásd a 48. sz. dokumentumot és Hetényi Varga Károly: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában*. III. köt. Lämpás Kiadó, Abaliget, 1996., valamint Tempfli, i.m. 76.

654 1944. szeptember 16-án éjszaka a szovjet légierő bombázta Szatmárnémetit, és ekkor a város egy része – köztük a püspökség épülete is – romba dől. Mivel ennek az óvóhelye is beomlott, 21-en maradtak a romok alatt. (Szinte az egész központi papság odaveszett.) A légitámadás 17-én és 19-én is megismétlődött, emiatt a városi papság is elmenekült.

31.
AZ ORSZÁGOS DEMOKRATA ARCVONAL ÉSZAK-ERDÉLYI
KÖZPONTI TANÁCSADÓ TESTÜLETÉNEK NYILATKOZATA
ÉSZAK-ERDÉLY SZUVERENITÁSA KÉRDÉSÉBEN

Kolozsvár, 1945. január 22.

A romániai Országos Demokrata Arcvonal (ODA) kezdeményezésére alakult Központi Tanácsadó Testület (KTT), mint ismeretes, módot adott a kolozsvári Román Demokrata Szövetségnek is arra, hogy a fasizmus ellen folyó harc és demokratikus újjáépítés kérdését közösen tanácskozza meg az Országos Demokrata Arcvonal pártjával. A Román Demokrata Szövetséggel való együttműködésből mindez ideig nem lett semmi, mert az állandó obstrukcióba kezdett vagyis olyan bakafántoskodó vitába, mely nem a kérdések megoldását, hanem elvi összebonyolítást szolgálta. Ez a helyzet végül is odáig fajult, hogy a Román Demokrata Szövetség tagjai kivonultak a közös ülésekről s csak levél útján érintkeztek a testülettel, tovább firtatván a harc és építés előmozdítása helyett a meddő jogi akadékoskodást. Ennek vet most véget a KTT nyilatkozata, amely végleges döntést hoz a Román Demokrata Szövetség részéről erőltetett vég nélküli vita kérdéseiben.

A Romániai Országos Demokrata Arcvonal kolozsvári Központi Tanácsadó Testületének nyilatkozata.

1.) A Romániai Országos Demokrata Arcvonal kolozsvári bizottsága ünnepélyesen kijelenti, hogy úgy a múltban mint jelenben, az egyrészt a Szocialista Tanácsköztársaságok Szövetsége, Nagybritannia Királysága és az Észak-amerikai Egyesült Államok, másrészt pedig Románia között 1944. évi szeptember hó 12-én létrejött fegyverszüneti egyezmény alapján működött és működik ma is, mely egyezmény a következőket állapítja meg:

„A szövetséges hatalmak kormányai a bécsi döntést semmisnek tekintik és egyetértéssel atekintetben, hogy a békeszerződésben történő jóváhagyástól feltételezetten Erdély (egész vagy annak legnagyobb része) adassék vissza Romániának s a szovjet kormány hozzájárul ahhoz, hogy ebből a célból a szovjet csapatok Romániával közös katonai hadműveletekben vegyenek részt Németország és Magyarország ellen.”

2.) A Romániai ODA kolozsvári bizottsága mindig teljes egészében magáévá tette a fenti álláspontot, amelyből természetesen adódik – a bécsi döntés megsemmisítésével – Románia szuverenitásának az elismerése Észak-Erdélyre vonatkozólag.

3.) A Romániai ODA kolozsvári bizottsága megbélyegzi azokat, akik a szabotálókkal együtt tétlenségükkel és elszigeteltségükkel megnehezítik a fegyverszüneti egyezmény végrehajtását és nincsenek tekintettel az ország és különösen Észak-Erdély sulyos helyzetére.